

KAMPEN OM ILDEN

- en forhistorisk rekonstruktion

af Niels Bonde

Brutal vold, slagsmål, blod, kannibalisme og masser af sex - en sikker succes i biograferne efter alle solemærker at dømme.

Men også mennesker i samarbejde, pragtfulde landskaber, elementær spænding, udvikling af kommunikation, samt opståen af kærlighed mellem to er blandt ingredienserne i et meget bevidst, velgennemført, kontroversielt debatskabende filmprojekt "Kampen om ilden" (samarbejdet efter brøderne Rosny's bog "La Guerre du Feu" fra 1911 !).

Her skildres menneskers liv for omkring 80 000 år siden, dvs fra begyndelsen af den sidste store istid (Würm eller Weichsel) førend gletscherne for alvor begyndte at brede sig over Nordeuropa, Alperne og dele af Asien, men hvor det meget milde klima fra sidste mellemistid (Riss-Würm eller Eem) var opørt i disse tempererede egne (f.eks. er det nok efter at Danmark har været beboeligt som skildret i VARV 1982 nr. 2).



Figur 1. Verdens første "par", den helt moderne udseende - og dejlige pige fra den afrikanske stamme af avancerede sapienter, Homo sapiens og den unge mand fra den tempererede stamme af lidt mere primitive sapienter - med kraftige øjnbrynsbuer (og lidt mere kluntet gang). Her fremstiller de ilden, "Atra".

Vi møder en gruppe tidlige, egentlige sapiens mennesker (arten *Homo sapiens* som os), der synes rekonstrueret (maskeret) efter fund som de 50 000 år gamle kranier fra Skhul-hulen i Karmelbjerget ved Jerusalem (med avancerede træk som hagespids og høj pande, men med store øjenbrynsbuer og noget fremskudt mundparti som primitive træk).



Figur 2. Meget gorilla-lignende rekonstruktion af en neanderthaler, *Homo neanderthalensis*.

De har ilden, "Atra", som er nedarvet gennem generationer - ved ikke hvordan den fremstilles - og mister den efter et blodigt overfald af neanderthalere (*Homo neanderthalensis*). Disse er lavpandede med store øjenbrynsbuer, fremstående ansigtsparti og bagudskrånede hage uden spids. De er maskeret meget menneskeabe-lignende, er mørke og stærkt behårede, nærmest med pels, og må siges at være det seneste udtryk for ideen om neanderthalere som meget "dyriske". Den opfattelse skabtes med franskmanden Boule's beskrivelse og rekonstruktioner fra dette århundredes begyndelse og regnes af de fleste antropologer idag for helt misvisende, da neanderthalere har begravelsesritualer og meget stor hjerne, og oftest anses neanderthalere for en race af vor egen art. Det skyldtes i nogen grad, at Boule anvendte et fund fra Frankrig af en gammel, gigtplaget, krumbøjet mand. Filmfolkene kan være "undskyldt" af det praktiske problem, at skulle skjule skuespillernes hagespidser og høje pander, derfor den kraftige behåring.

De eneste tempererede områder, hvor primitive sapienter og neanderthalere dengang kan tænkes at have levet sammen, er nok Rusland, Vestsibirien og lige syd for.

For at skaffe ilden til de overlevende primitive sapiens udsendes 3 unge mænd, noget helt uprovet. Efter en farefuld færd på mange måneder fra tempererede skove, sumpe og bjergegne til tropisk Afrika lykkes missionen faktisk.

De træffer sabelkatte og mammutter og ikke mindst nogle grumme kannibaler, som med australoide træk synes baseret på de kontroversielle "Solo-mennesker" fra Ngandong på Java. Nogle regner dem for en slags ret neanderthal-lignende primitive repræsentanter for vor art (og kalder dem *H. sapiens soloensis*) og somme mener, at de er direkte forfædre til nutidens indfødte australiere ("australnegre"). Andre (deriblandt jeg) regner dem for de sidste former af *Homo erectus* (Peking-, Java-mennesker o.fl.a.) betragtet som en uddød sidegren på vort stamtræ. For visse er denne skelnen ret ligegyldig, da de opfatter forskellige *erectus*-populationer som direkte stamformer for forskellige nulevende og uddøde populationer (eller racer) af *H. sapiens* (en "polycentrisk" opfattelse af nutidsmenneskets opståen).



Figur 3. De frygtelige kannibaler, nok modelleret efter "Solo-mennesket", iført langhåret skind, vistnok "mammutpels".

Disse kannibaler har rødt, langt hår og skæg og er iført langhåret skindpels, og de er meget bestialske at se på (jeg blev vagt distraheret i retning af orangutang). Netop Solo-kranierne har nogle antropologer villet tyde som rester efter menneske-æderi. Deres præcise alder kendes meget dårligt. De har tidligere været regnet for ret unge, så at sådanne godt kunne optræde i filmen her, men idag er der en tendens til at regne dem for ret meget ældre, måske nogle få

hundrede tusinder år (mærkværdigvis kan den samtidige rige fauna tilsyneladende ikke afgøre spørgsmålet).

I filmen æder de sapienter af helt moderne type (avancerede *Homo sapiens* med høje pander, svage øjenbrynsbuer, lodrette ansigter og tydelig hagespids), nøgne og lyse, men dækket med grå aske mod tropesolen. Sådanne "moderne" typer er faktisk fundet i Øst- og Sydafrika med aldre på omkring 100 000 år.

Disse er de eneste i filmen, der går som nutidsmennesker med fuldt udstrakte knæ, alle de tre andre grupper er fremstillet med en lidt mere "vraltende" gang lidt på ydersiden af fødderne og med let bøjede knæ. Et punkt jeg ikke tror ret mange antropologer vil give Desmond Morris ("Den nøgne abe") ret i, selv om neanderthalers lemmer er lidt forskellige fra nutidsmenneskers.



Figur 4. En gruppe primitive sapienter æder i en tempereret hule omkring deres nedarvede ild, "Atra".

Desmond Morris har skabt filmens kropssprog og gestikulationer, incl. samlejeformer, og jeg tror, han har rekonstrueret det meste for primitivt, for menneskeabe-lignende; men faktisk kan man ikke helt sikkert afvise, at det kunne have været sådan endog så sent som for 80 000 år siden.

Anthony Burgess, forfatter ("Clockwork Orange") og sproginteressert historiker, har skabt filmens talesprog (som ikke er undertekstet, for det skal umiddelbart kunne forstås), som han mener det kan have manifesteret sig hos primitive og mere avancerede *H. sapiens* (neanderthalerne og kannibalerne er ikke til-

lagt meget andet end grynt og udråb). Sproget hos de primitive *H. sapiens* har Burgess baseret på lyde fra den indoeuropæiske sprogstamme, vel snarest for at vi i "Vesten" skal kunne kapere det ret let. Det er selvfølgelig rent gætteværk, og det er lavet ret staccato med åbne, hårde lyde hos de primitive sapienter og meget anderledes, livligt, letflydende hos de avancerede "afrikanere" som taler i en lang strøm.

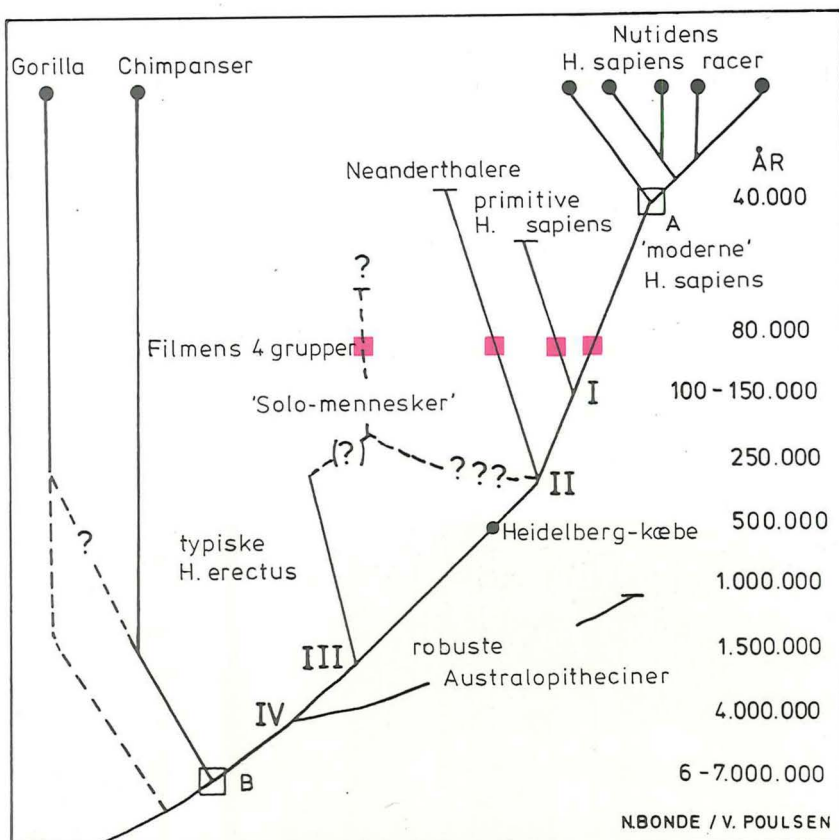
Nogle forskere mener dog, at neanderthalere og måske endda tidligere *erectus*-former 1 1/2 mill. år tilbage har talt også, måske lidt mere "kluntet", men andre forskere har betvivlet om neanderthalere - hvis hjerner dog er lidt større end vore - overhovedet har haft et ordentligt talesprog. En enkelt forsker mener at kunne spore meget chimpanse-agtige gestikulationer og lyde, smæk med læberne, klik-lyde etc. i nutidens sprog hos det sydlige Afrikas "buskmænd" ! Denne "primitivitet" vil jo antyde, at veludviklet talesprog er et ret nyt fænomen, måske ikke meget ældre end opsplittningen af de moderne racer, dvs 40-50 000 år.



Figur 5. Primitive sapienter overfaldes af abelignende neanderthalere.

Meningerne er altså stærkt delte, og problemerne i den fylogenetiske (udviklingshistoriske) analyse er følgende, som kan anskues i et stamtræ:

På stamtræet kan trækkene hos stamformerne (eller "morfotyperne") ved A og B rekonstrueres i principielt alle detaljer, som kan analyseres hos det nulev-



Figur 6. Stamtræ omfattende filmens 4 grupper af mennesker. A og B er stamformer ("morfotyper") der kan rekonstrueres ud fra nutidige forhold, mens I-IV er betinget udelukkende af kendskab til fossiler, dvs skeletdele.

ende afkom og nære slægtninge (nutidsracer af *Homo* og menneskeaber). Alle andre forgreningspunkter (I-IV) "stamformer" kan selvfølgelig kun rekonstrueres hvad angår træk, som er bevaret fossilt, dvs skelet og evt. redskabskultur. I disse træk kan fossiler altså hjælpe med til at få en ide om i hvilken RÆKKEFØLGE ændringer er sket mellem A og B (dvs den SIDSTE fælles forfader for henholdsvis nulevende *Homo* racer og for *Homo* og chimpanser). Alt andet er rent gætteværk, evt. kvalificeret.

Når man derfor skal give filmens 4 grupper ("stammer") krops- og talesprog, er man ret frit stillet og kan gøre det meget ubeagtigt ("primitivt", altså svarende til en sen oprindelse for velartikuleret talesprog) eller alle grader af mere

menneskelignende (svarende til at allerede *erectus* eller måske endda *H. habilis* for 2 mill. år siden havde et rimeligt kompliceret talesprog). Desmond Morris og Burgess har altså valgt den første ekstrem, hvilket utvivlsomt vil skabe (til dels forarget) debat - vort nære slægtskab med menneskeaber er jo ikke for vellidt (som bl.a. diskussionen og retssagerne i USA mellem fundamentalistiske kristne og evolutionister/Darwinister viser).

I konsekvens af dette valg er selvfølgelig neanderthalere og Solo-kannibaler gjort meget abelignende, bl.a. hvad hårklædning og gangart angår.

Fantasien har som nævnt frit spil og belastes ikke meget af facts, hvad angår alle andre træk end skelettet. Nogle forestiller sig dog, at der har været en nøje kobling af talesprog/symboler og redskabsfremstilling, begge dele er udtryk for mundens og håndens reproduktion af ordnede mønstre (baseret på hukommelse og forestillingsevne/planlægning), og dette styres fra områder, der er nært forbundne i hjernen (jævnfør stammen hos visse venstrehådede, der afvæjnes). Hvis dette er rigtigt, er det værd at bemærke sig, at redskabskulturen næsten ikke ændrede sig i over en mill. år (fra 1 1/2 mill. til for ca. 100-200 000 år siden, såkaldt Acheulien-kultur), og at ændringen skete først i Afrika.



Figur 7. De afrikanske sapienter, dækket i mudder med askestriber og nogle maskerede, har reddet den mere primitive "nordbo" op af en sump.

De afrikanske avancerede sapienter er da også fremstillet som anatomisk helt

moderne, med hurtigtflydende talesprog, rigt kropssprog med (til forskel fra de "primitivere" former) fuldt moderne bevægelser, latter og smidige gestikulationer, stærk bemaling med kul og aske, rigt smykkede, med ritualer og masker, samleje 'en face', avancerede våben, bl.a. lette kastespyd med kastetræ, dyretegninger indridset i beholdere lavet af frugter og ikke mindst kendskab til FREMSTILLING af ild.

Mennesker har kendt brugen af ild i mere end 1/2 mill. år, det kendteste fundsted er nok Chou-kou-tien hulen nær Peking med en alder på 4-600 000 år (se Geologisk Museums udstilling med rekonstruktion af Peking-manden ved sit bål). Her findes tykke askelag og brændte knogler i flere lag strækkende sig over tusinder af år. Ca. samme alder har bålrester ved Verteszöllös, Ungarn og i de berømte "hytter" (dvs pælerester i mange lag over hinanden) fra Terra Armata, Nice, findes også bålpladser, der er næsten 400 000 år gamle. Fra Østafrika kendes en mulig bålplads, der er næsten 1 1/2 mill. år gammel (og i 4 mill. gamle lag i Afar-området er der nylige fund af mulige spor af ild i forbindelse med australopitheciner, der er lidt ældre end berømte "Lucy" - se VARV 1977).

Men hvornår mennesket lærte at FREMSTILLE ild ved vi ikke (man kunne jo få ild fra skov- og savannebrande og efter lynnedslag). Filmen viser os dette som den kostelige gave de 3 primitivere sapienter bringer med sig fra de mere avancerede afrikanere.

Samtidig følger en dejlig pige fra denne stamme med dem, thi den aller-aller-første kærlighed mellem to er opstået !

I al sin grumhed og sødhed, romantik og voldsomt drama og med de kontroversielle fremstillinger af den tids mennesker er det en storslået film, og tilmed en spændende film, som i virkeligheden er meget forsvarlig, set fra et videnskabeligt synspunkt, til trods for en ekstrem fremstilling af neanderthalere.

Tankevækkende at roman-ideen er fra 1911, et tidspunkt hvor kun ret få neanderthalere, en enkelt erectus (Java-mennesket) og Europas ældste kendte skeletrest, Heidelberg-kæben (fra 1908) var fundet og slet intet var gennembeskrevet. Bogen er da heller ikke baseret på særlige videnskabelige data, men er en voldsom dreng- og slagsmålsfantasi. Den nye omskrivning er velgennemtænkt, og det er et overordentligt interessant værk filmstruktør J. Annaud har lavet i samarbejde med adfærdsforskeren Desmond Morris og sprogmanden A. Burgess.

Gå selv ind og se og døm - premieren var i august. (Gå dog først i Geologisk Museums udstilling "Menneskets oprindelse" og få hele forhistorien fra aber over 3-4 mill. år gamle mennesker og Peking-manden til de meget senere former, der optræder i filmen).